

UPPLANDS FORNMINNESFÖRENING

Styrelsens berättelse över föreningens verksamhet arbetsåret 1973-74

Styrelse

Landshövding Ragnar Edenman, Uppsala, ordförande
Professor em. Sven Hörstadius, Uppsala, vice ordförande
Landsantikvarie Ola Ehn, Uppsala, sekreterare
Bankkamrer Rune Skogum, Uppsala, skattmästare
Direktör Göran Knutsson, Uppsala
Fil. mag. Thorild Lindgren, Balingsta
Fil. lic. Valdis Ordéus, Örsundsbro
Lantbrukare Åke Söderman, Bergshamra
Arkivarie Wolter Ehn, Uppsala
Redaktör Henning Österberg, Sundbyberg
Stadsbibliotekarie Thore Floderus, Enköping
Byrådirektör Bror R. Eriksson, Björklinge

Förordnad av länsstyrelsen i Uppsala län:

Landshövding Ragnar Edenman

Utsedda av Uppsala läns landsting:

F. tillsynslärare Harald Gustafson, Gamla Uppsala (t. o. m. 31.12.1973)
Professor Sten Hillert, Uppsala (fr. o. m. 1.1.1974)
Bitr. skoldirektör Bengt Karlsson, Knivsta, suppleant

Utsedda av Stockholms läns landsting:

Borgarrådet Nils Hallerby, Stockholm (t. o. m. 31.12.1973)
Skriftställare Styrbjörn Nilsson, Åkersberga (fr. o. m. 1.1.1974)
Herr Eric Skånberg, Lidingö, suppleant (t. o. m. 31.12.1973)
Slöjdlärare Göran Olsson, Vaxholm, suppleant (fr. o. m. 1.1.1974)

Utsedda av Uppsala kommun:

Lektor Stiv Jakobsson, Uppsala
Inredningsassistent Anna-Lisa Bohlin, Uppsala (t. o. m. 31.12.1973)
Docent Stig Björklund, Rasbokil (fr. o. m. 1.1.1974)
1:ste Byråinspektör Sven Edman, Uppsala, suppleant
Bitr. professor Per Ekman, Uppsala, suppleant

Förvaltningsutskott: Landshövding Ragnar Edenman, ordf., professor em. Hörstadius, f. tillsynslärare Gustafson (t. o. m. 31.12.1973), fil. mag. Thorild Lindgren samt sekreteraren landsantikvarie Ehn och skattmästaren bankkamrer Skogum.

Revisorer: Kamrer Thore Kihlberg och lantbrukare Martin Ehrengren med herr Harald Ekenhem och kamrer Erik Larsén som ersättare. Av länsstyrelsen utsedd revisor: f. riksbanksdirektör C. E. Leffler och av Uppsala kommun utsedd: lantbrukare Henry Carlsson med lantbrukare Jan Erik Wallén som suppleant.

Personal

Landsantikvarie:

Ola Ehn

Antikvarie och landsantikvariens ställföreträdare:

Anna-Märta Berg

Övriga antikvarier:

Lars Gezelius

Karin Wretin (hembygdskonsulterande verksamhet)

Kanslist vid Upplands fornminnesförenings och Upplandsmuseets gemensamma kansli:

Margot Adolphson

Extra amanuens:

Göran Wallner, 9.4 – 15.7, 15.8 – 30.11.1973 och 1.1. – 28.2.1974.

Dessutom har för arkeologiska undersökningar och antikvarisk kontroll anlåtats: Håkan Eriksson, Ulla Walukiewicz, Anna-Lena Eriksson, Jan Helmer Gustafsson, Johan Olof Juhlin och Gudrun Eriksson.

Praktikanter:

Göran Wallner, 15.7. – 15.8.1973

Anna-Lena Carlsson, 15.8. – 15.10.1973

Avlönade med medel från arbetsmarknadsstyrelsen:

Bertil Eriksson, fr. o. m. 15.8.1973

Birgitta Nerström

Lennart Persson

Hans Strand, fr. o. m. 1.8.1973

Stig Sundberg, fr. o. m. 1.3.1974

Sven Österberg

Från riksantikvarieämbetets vapenfridetalj har landsantikvarien som extra arbetskraft för en tid av 6 månader från 11.3.1974 tilldelats Arne Bergbom.

Medlemmar

2 065

Betalande 1 892

Ständiga 96

Hedersledamöter 26

Medaljörer 51

Årsmöte, vinterting och vårutflykter

Årsmötet och vårutflykten ägde rum söndagen 20 maj 1973. I Lagundagården i Örsundsbro hölls årsmötet under ordförandeskap av landshövding Edenman. Till nya medlemmar i styrelsen efter redaktionschef Svante Thorell och ingenjör Eric Åberg som undanbett sig omval, utsågs lantbrukare Åke Söderman, Bergshamra, och redaktör Henning Österberg, Sundbyberg. Efter docent Manne Eriksson, som på grund av sjukdom begärt att få lämna styrelsen, valdes för en tvåårsperiod byrådirektör Bror R. Eriksson, Björklinge. Till hedersledamot kallades f. bankkamrer Gösta Holdo, Uppsala, och till medaljörer friherrinnan Gunhild Hermelin, Torsvi, fröken Brita Landelius, Taxnäs, rektor Petrus Lindgren, Uppsala, och föreståndare Lage Matsson, Rimbo. Vid vårutflykten besöktes Kvarnbo-gravfältet i Läby, Kvekgården i Fröslunda, Övergrans kyrka och Helgö i Ekerö socken. Resan avslutades med middag på Ulriksdals Wårdshus.

Höstutflykten ägde rum söndagen 30 september 1973, varvid Ottarshögen i Vendel, båtgravsmuseet i stigluckan vid Vendels kyrka, smedjan i Karlholmsbruk, Västlands hembygdsgård, Tolfta kyrka och Husbyborgs kyrkoruin studerades.

Vintertinget hölls på Upplandsmuseet söndagen 3 februari 1974 under ordförandeskap av landshövding Edenman. Utdelningen ur Landshövding Hilding Kjellmans hembygdsgård tilldelades Lagga hembygds- och fornminnesförening och Disa Gilles pris Viksta hembygdsförening. Friherrinnan Gunhild Hermelin, som var förhindrad att närvara vid årsmötet 1973, mottog fornminnesföreningens förtjänstmedalj. Styresmannen för Nordiska museet överlämnade Arthur Hazelius-medaljen till målarmästare Georg Jonsson, Valö, för förtjänstfulla insatser inom hembygdsvården. Antikvarie Axel Unnerbäck, riksantikvarieämbetet, talade över ämnet »Så renoveras torp och gårdar».

Årsanslag

För år 1973 har Upplands fornminnesförening erhållit följande anslag:

Från Uppsala kommun	128 200 kronor
Från Uppsala läns landsting	105 000 kronor
Från Stockholms läns landsting	6 500 kronor
Statligt bidrag	87 660 kronor
(till landsantikvariens och en antikvaries löner)	

För underhåll av Kvekgården har Uppsala läns landsting och Enköpings kommun lämnat ett anslag för 1974 på vardera 5 000 kronor.

Fornminnes- och kulturminnesvård

Arkeologiska undersökningar

Västlands socken, kyrkbyn. I samband med schaktningar för pumpstation med tillhörande ledningar har ett område med fornlämningsliknande anläggningar

undersökts. Endast tegelskärv, glas- och keramikskärvor från senare tid påträffades.

Bondkyrko socken, Flogsta. Vid iordningställande av slanter utmed Sernanders väg har rester av ett skärvtenslager undersökts och borttagits. Inga andra fynd än skörbränd sten och kol kunde iakttas.

Litslena socken, Litslenaby. I och för breddning av E 18 har ett par älvvarnsföremöster undersökts och fotograferats före borttagandet.

Skäfthammars socken, Gimo 11: 1. Kontrollundersökning har gjorts av några fornlämningsliknande lämningar. Inga fynd gjordes.

Fornminnesärenden

Antalet fornminnesärenden har ökat ytterligare jämfört med föregående år, särskilt vad gäller avstycknings-, väg- och grustäktsärenden. Flertalet fornminnesärenden har handlagts av antikvarie Anna-Märta Berg och yttranden i regel efter besiktning på platsen avgivits till riksantikvarieämbetet och andra instanser. Följande ärenden kan nämnas:

Vägärenden: Väg 696 Storvreta-Ängeby-Trollbo, Lena sn, väg C 3282-1130, delen Grägga-Vamsta-Norrby, Valö sn, väg 506, Enköping-Nyby och delen Slånärvägen-Tärby, Enköping, väg 530, delen Grillby trafikplats-Litslena kyrka, väg 290, Uppsala-Skärsåtra, delen Ekeby-Vattholma-Salsta, Lena sn, E 18 inom Litslena 1: 1, Litslena sn, E 4, delen Månkarbo-Torslunda, Tierps sn, Kungsängsleden, delen Dag Hammarskjölds väg-Kungsgatan, Bondkyrko sn, motortrafikleden förbi Gamla Uppsala kyrka och fornminnesområde samt enskilda vägen Sandvik-Viby, Kalmar sn.

Yttranden har vidare avgivits beträffande stenvalvbroar vid Gryttjom, Tierps sn, Baddet, Almunge sn och Järsta, Tensta sn.

Grustäktsärenden: Västanån 12: 26, Älvkarleby sn, Snesslinge 18: 9 och 12: 211, Börstils sn, Rönnäs 2:1, Gustavsberg 3:1, Källströmmen 1:1 m. fl., Husby-Långhundra sn, Mehede 3:3 och 3:46, Tierps sn, Marka 4:2, Löhammar 1-7 och Söderharg 1:1 m. fl., Hargs sn, Exarby 4:3, Vendels sn, Tarv 2:2, Burvik 5:5, Knutby sn, Rosta 3:5, Bälunge sn, Kullen 1:4, Hållnäs sn samt Hedtorp 1:1, Järlåsa sn.

Avstyckningsärenden: Orsta 3:3, Torstuna sn, Ubby 1:4 och Sunnersbol, Stavby sn, Forssa 2:5, Hagby sn, Ekeby 2:1 och Karby 1:1, Rasbo sn, Ängsvaktartorp, Marma 1:4 och 1:7, Lagga sn, Backa 1:1, Vattholma 5:3, Prästgården 1:46, Lenaberg 2:1 och 3:1, Lena sn, Fjuckby 1:24, Ärentuna sn, Årsta 11:194 och Brillinge 4:1, Vaksala sn, Väsby 1:7, Vänge sn, Åkerby 4:1, Funbo sn, Åsunda, Faringe sn, Örkulla 1:1, Rasbokils sn, Kroby 8-1 och Håanningby 1:6, Vallby sn, Grytaby 1:3, Gryta sn, Löt 4:2, Breds sn, Mälby 1:39, Tillinge sn, Jädra 20:1, Långtora sn, Eriksberg 1:20, Bondkyrko sn, Frebro 2:5, Tierps sn, Vikstaby 7:3 och 8:1, Viksta sn, Skillsta 1:2, Skogs-Tibble sn, Årsta 2:1, Enköpings-Näs sn, Gurresta 6:1, Vassunda sn och Västerby 7:1, Läby sn samt fastighetsregleringar i Årsta 2:1, 2:4 och 2:6, Rasbo sn, Säby 2:5, 3:4 och 6:1, Danmarks sn, Gåde 2:8, Boglösa sn, Salnecke 1:1, 2:1, 3:1 och 4:1 m. fl., Gryta sn, samt Sylta 1:11 och Söderby 1:2, Åkerby sn.

Byggnadslovsärenden: Väsby 1:7 och Brunna, Vänge sn, Yresta, Sämjesta och

Fornvården inom Uppsala län har nu pågått i så många år att flera av objekten fått den karaktär de hade då de ännu betades. Till dessa hör järnåldersgravfältet med väl synliga rösen vid Sund i Österlövsta socken. Foto O. Ehn 1973.

Årsta, Rasbo sn, Östaby, Ärentuna sn, Täby 1:1 och 1:2, Östuna sn, Tibble skola 1:2, Orrbol och Ingvasta 4:7, Rasbokils sn, Värpeby, Kalmar sn, Basta 2:4 och 4:4, Veckholms sn, Rickeby 2:2, Boglösa sn, Bärby 7:5 och Villinge 2:2, Danmarks sn, Tängby 4:3, Löts sn, Skillsta 1:2, Skogs-Tibble sn, Vårdsåtra 5:2 och Sunnersta 74:7, Bondkyrko sn, Skillinge 5:1, Litslena sn, Västerby 7:1, Läby sn, Åloppe 2:1, Nysåtra sn samt Brillinge 1:16, Vaksala sn.

Ledningsdragningar: Rikskabeln Uppsala-Björklinge-Östervåla, kraftledningsdragning från Forsmark, 400 kV-ledning Hamra-Hagby, 70 kV-ledning Bredåker-Brogård, 20 kV-ledning Tunaberg-Upplands flygflottilj, 10 kV-ledningar vid Marka, Östhammar, Hånningby-Lidingby, Vallby sn, Väsby-Hallsta, Tierps sn och till Bergsbrunna tegelbruk, Danmarks sn. Högspänningsledning mellan Fullerö och Gamla Uppsala inom Råby, Trälösa, Eke och Brillinge, Vaksala sn, ändringsförslag av lågspänningsledning vid Bred, Funbo sn samt ombyggnad av kraftledning vid Örbyhus, Vendels sn. Vidare har förslag till spillvattentryckledning Tierps kyrkby-Torslunda, Tierps sn granskats.

Övriga fornminnesärenden: Nyupptäckta fornlämningar i Alunda, Dannemora, Film, Hagby, Morkarla, Rasbo, Rasbokil och Valö socknar samt runstensfynd i Åby, Björklinge sn, har besiktigats och rapporterats till riksantikvarieämbetet liksom en tidigare ej registrerad trefaldighetskälla i Skogs-Tibble sn. Besiktning av förmodade fornlämningar har gjorts i Jumkils, Österlövsta, Vaksala och Vendels socknar. Skadegörelse på fornlämningar i Almunge, Biskopskulla,

Björklinge, Danmark, Rasbokil, Svinnegarn och Västlands socknar har likaledes besiktigats och anmälts till riksantikvarieämbetet. Uppgifter om fornlämningar och fornlämningsnummer har lämnats i och för upprättande av grundkartor för delar av Björklinge, Faringe, Knivsta, Lena och Ärentuna socknar. Besiktningar har utförts i ärenden rörande runstenarna U 634, Kalmar sn, U 956, Danmarks sn, U 676 och 677, Häggeby sn samt U 797, Sparrsätra sn. En påträffad stockbåt från Gryttby 1 : 2, Vendels sn, har dokumenterats. Gravfälten nr 225 och 226, Östuna sn har karterats. Yttranden har avgivits beträffande planerat skidspår vid Fäbodarna–Predikstolen, Bondkyrko sn samt om gång- och cykelstråk vid Grandins gårde, Ärentuna sn. Borttagande av äldre ledningsstolpar på och invid fornlämningar har övervakats i Danmark, Vaksala och Ärentuna socknar. Yttrande över skötselplan för Hemsta fornminnes- och naturvårdsområde har lämnats.

Fornvårdsobjekt: Markvårdsarbeten har under året fortsatt inom det närmare 40-talet fornminnesområden som ingår i landsantikvariens förteckning över fornvårdsobjekt i Uppsala län. Arbetet, som omfattat gallring och röjning, marktäckning höst och vår, slåtter m.m. i enlighet med upprättad vårdplan, har utförts genom skogsvårdsstyrelsens försorg under landsantikvariens överinseende. Nya objekt för verksamhetsåret är två gravfält vid Gråmunkehöga, Funbo sn, röse med omkringliggande markområde i Grånome, Stavby sn, ett gravfält i Lundby, Yttergrans sn samt ett flertal gravfält vid Edeby och Kinnsta, Almunge sn.

Råd och anvisningar har lämnats för markvårdsarbeten på fornlämningslokaler inom Uppsala kommun.

Planärenden

Landsantikvariens och antikvariens Berg har genom underhandssamråd med olika myndigheter på läns- och kommunplanet deltagit i handläggningen av ett flertal planärenden av skilda slag, där såväl fornminnes- och byggnadsminnesintressen som allmänna kulturhistoriska miljöintressen berörts. Yttranden har avgivits i följande planärenden under verksamhetsåret.

Stads- och byggnadsplaneförslag för kv. Astronomen, Kvitten och Stammen i Erikslund, Uppsala, för Gottsunda centrum och Kungsängsleden, Bondkyrko sn, för Broby 6:1 m. fl., Junkils sn, för Vaksala kyrkby, Vaksala sn, för Södra Grandins gårde, Gamla Uppsala sn, för Vallskoga III, Tolfta sn, för Vackerberga 2:2 m. fl., Husby-Långhundra sn, för Brunnby industriområde, Östuna sn, för Viby 1:2 och 2:1, Kalmar sn, för Nöttö 1:2, Västlands sn, för Skärplinge 1:2, 64:1, 2:30 och 2:82 m. fl., Österlövsta sn, för Yvre 1:7, 1:36 och 66:3, Tierps sn samt förslag till ändrade och utvidgade stadsplaner för Gunsta samhälle, Funbo sn, för Malma gård, Bondkyrko sn, för Kölängen, Knivsta sn, för kv. Brillinge, Vaksala sn, samt för Eriksdalsområdet, för kv. Draken och för kv. Disa och Karin, Uppsala.

Byggnadsvårdsärenden

Liksom föregående verksamhetsår har ett mycket stort antal restaureringar av kyrkor och andra byggnader utförts eller förberetts. Huvudparten av byggnadsärendena har handlagts av landsantikvariens själv. För dokumentation

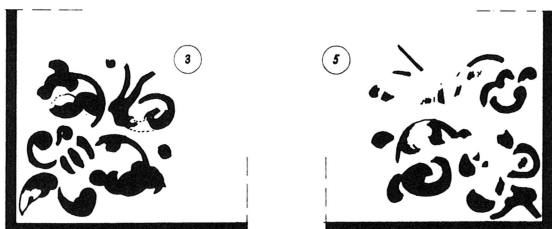
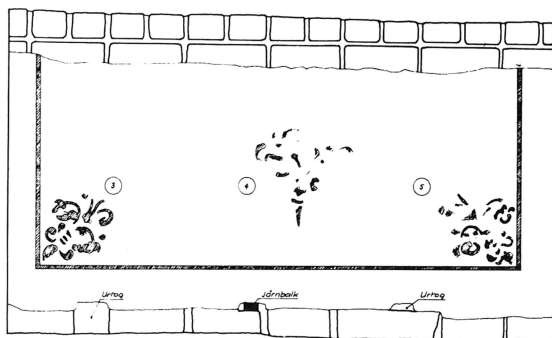
Åkerby kyrka var under vintrarna 1973–74 föremål för yttre restaurering. I samband därmed återfick fasaderna den färgsättning i gult och vitt som kyrkan erhöll vid ombyggnaden i början av 1800-talet. Foto O. Ehn 1974.

har i regel antikvarie Gezelius svarat. Vid de större arbetena har särskilda dagkontrollanter varit anställda.

Kyrkorestaureringar m. m.: Landsantikvarien har varit av riksantikvarieämbetet förordnad kulturhistorisk kontrollant vid de från föregående verksamhetsår fortsatta restaureringarna av Häggeby, Järlåsa, Lena, Skoklosters, Tolfta och Torstuna kyrkor. Vidare har landsantikvarien utövat viss kontroll vid den fortsatta restaureringen av Uppsala domkyrka.

Landsantikvarien har svarat för den kulturhistoriska kontrollen vid de under året påbörjade restaureringarna av Hökhuvuds, Rasbo, Uppsala-Näs' och Åkerby kyrkor samt Vårfrukyrkan i Enköping. I Åkerby gällde restaureringen exteriören, i övriga fall interiören. I Rasbo var det fråga om installation av toalett m. m.

Under restaureringsarbetena i Uppsala-Näs kyrka har rester av äldre puts i interiören dokumenterats. Vid restaureringen av Åkerby kyrka dokumenterades äldre fasadputs. Under pågående restaurering i Vårfrukyrkan i Enköping har vid utgrävningar under golvet äldre murrester av väsentlig betydelse för belysande av kyrkans byggnadshistoria frilagts i korsmitten. Även skarvar i murverken och golvnivåer som ger upplysningar om kyrkans tidigare utseende har påträffats. Ett antal begravingar huvudsakligen från 1600- och 1700-

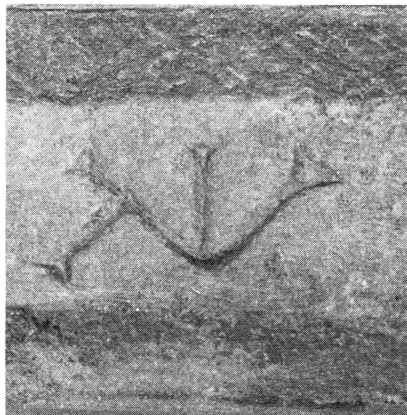
Vid årsskiftet 1973–74 påbörjades en mycket omfattande inre restaurering av Vårfrukyrkan i Enköping. I samband därmed utfördes under landsantikvariens ledning en arkeologisk undersökning av kyrkans golv. Därvid påträffades bl. a. i korsmitten en av tegel murad gravkammare, på vars putsade väggar en svart dekor målats. Uppmätning av kammarens norra vägg av Gudrun Eriksson 1974. Ritning Stig Sundberg.

talen har undersökts. Iakttagelser har även gjorts beträffande läktarens konstruktion och tidigare läktaranordning. För undersökningarna och dagkontroll i Vårfrukyrkan har fil. kand. Håkan Eriksson varit anställd.

Under de fortgående restaureringsarbetena i Uppsala domkyrka har även undersökningar gjorts. Riksantikvarieämbetets byggnadsavdelning har fortsatt uppmätning av murverken på valvwindarna, varvid byggnadshistoriskt viktiga skarvar dokumenterats. I samband härmed har man även företagit undersökningar under långhusets golv, varvid kraftiga fundamentmurar närmast korsmitten konstaterats. Landsantikvarien har svarat för dokumentationen av ett äldre tegelgolv inom Donas gravkapell samt av gravvalven under kapellen tillhöriga släkterna Skytte, Dona, Banér, Wernstedt, Masembach och Gyllenborg. Dessutom har fotografering skett inom Vasakoret av den nuvarande dekoren och fönstren. Stenhuggarmärken på västportalens profiler har dokumenterats.

Yttranden, oftast föregångna av besiktningar och samråd med berörda parter på platsen, har avgivits till riksantikvarieämbetet över förslag till fasadbelysning på Spårssätra kyrka, förslag till yttre restaurering av Breds, Hacksta, Hjalsta, Löts, Skogstibble, Spårssätra, Villberga och Vänge kyrkor, förslag till inre restaurering av Vårfrukyrkan i Enköping, norra korsarmen i Vendels kyrka,

Vid restaureringen av Uppsala domkyrkas västra portal dokumenterades bl. a. de medeltida stenhuggarmärkena. Foto L. Gezelius 1973.

koret och norra korsarmen i Vänge kyrka samt förslag till restaurering av klockstapeln i Ärentuna. Särskilda yttranden har avgivits över förslag till VVS-installationer och förslag till elbelysning i Vårfrukyrkan i Enköping.

Byggnadsärenden inom Uppsala stad: Landsantikvarien har varit av riksantikvarieämbetet förordnad kulturhistorisk kontrollant vid de från föregående verksamhetsår fortsatta restaureringsarbetena på bastionerna Gräsgården och Styrbiskop vid Uppsala slott. Vid dessa arbeten frilades delar av den skalmur av tegel som anlades utanför Kung Jans port som fasad för bastionen Gräsgården, sedan dess östligaste parti hade rivits i samband med portens tillkomst på 1570-talet.

Landsantikvarien har också svarat för den kulturhistoriska kontrollen vid den yttre restaureringen av universitetshusets huvudfasad samt vid de yttre restaureringarna av Linnéhuset och Orangeriet i Linnéträdgården.

Råd och anvisningar har lämnats vid de yttre restaureringarna av bl. a. Lindska skolan i kv. Ubbo, Edlingska gården i kv. Pistolen, gamla hotell Gillet i kv. Domen och Baptistkyrkan i kv. Hamder. Under arbetena i gamla hotell Gillet har äldre murverk dokumenterats.

Inför rivning har fotografering ägt rum inom kv. Ebbe nr 7, Kroken nr 5, Rådhuset nr 4 och 9, Sandbacken nr 10, Vinkelhaken nr 5 och Örnen nr 19 samt av Ställverket. Dessutom har fotografering skett av kvarteren Fenja, Frode, Skuld, Verdandi, Ymer och Öger. Uppmätning och fotografering inför rivning har skett inom kv. Fågelsången nr 1.

I samband med inredningsarbeten inom rektorsbostaden vid Lärarhögskolan, f. d. Seminariet, har en av rektor Ljunggren målad tapet fotograferats.

Beträffande utformning av den blivande klosterparken i kv. Torget har samråd skett med kommunens parkförvaltning.

Utlåtanden har lämnats beträffande det kulturhistoriska värdet hos viss bebyggelse inom kv. Skolan, inom kv. Odin (f. d. klockargården) och vid Polacksbacken och Ulleråker samt över förslag till omläggning av Dag Hammarskjölds väg vid Thunbergsvägen. Yttrande har avgivits till riksantikvarieämbetet bl. a.

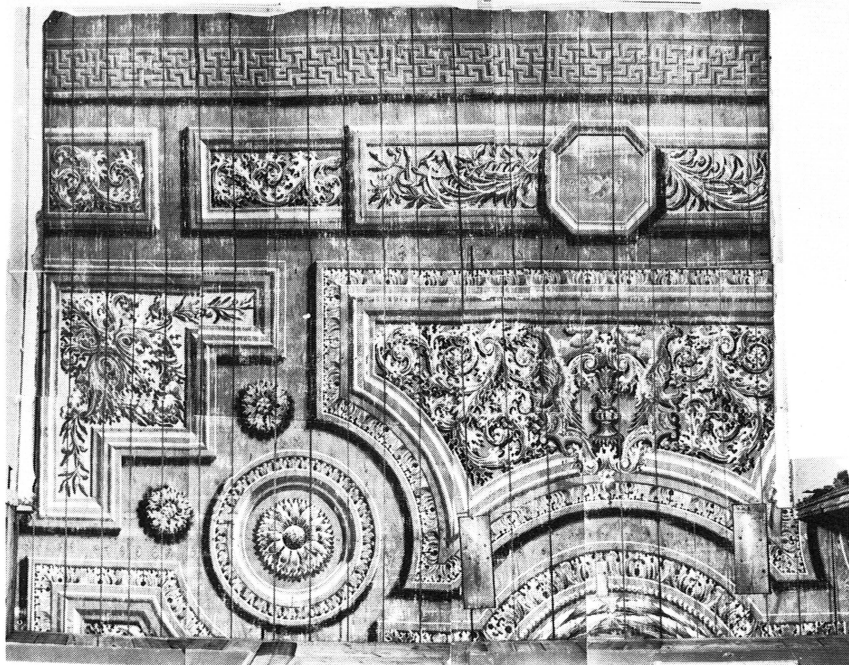

Enligt förslag upprättat av länsarkitekten och landsantikvarien beslöt 1974 länsstyrelsen i Uppsala län att utfärda skyddsförordnande jämlikt 86 § Byggnadslagen och 19 § Naturvårdslagen för den kulturhistoriskt värdefulla miljön kring Tierps landsförsamlings kyrka. Foto O. Ehn 1973.

över förslag till installation av hiss i Ärkebiskopsgården och förslag till ordnande av markområdet söder om Uppsala slott.

Landsantikvarien har deltagit i överläggningar med kommunala eller andra myndigheter angående planerade underhålls- och restaureringsarbeten på ett flertal objekt i staden.

Byggnadsärenden inom Uppsala län i övrigt: På Biskops-Arnö, Övergrans sn, har de under föregående verksamhetsår påbörjade restaureringsarbetena på huvudbyggnaden avslutats. Även restaureringen av lancashiresmedjan i Karlholmsbruk, Västlands sn, har avslutats. Båda dessa objekt utfördes som beredskapsarbete i AMS egen regi. Under våren 1973 avslutades den första etappen av restaureringen av Österbybruks herrgård, Films sn. Denna etapp, som utfördes som beredskapsarbete, omfattade i huvudsak exteriören. Under förvåren 1974 påbörjades den andra etappen, som omfattar interiören. Även denna etapp utförs som beredskapsarbete, nu i AMS egen regi. En yttre restaurering av en av flyglarna vid Ekolsunds slott, Husby-Sjutolfts sn, har påbörjats som beredskapsarbete.

I samband med reparation av bottenvåningen i Söderfors herrgårdsbyggnad, uppförd i slutet av 1600-talet, påträffades delar av ett karolinskt innertak med s. k. grisaillemålning i olika grå toner med inslag av mönjerött, ljusblått och gråbrunt. Efter friläggning och dokumentation doldes taket åter under takpapp. Foto S. Österberg 1974.

För nämnda beredskapsarbeten har landsantikvarien varit av riksantikvarie-ämbetet förordnad kulturhistorisk kontrollant.

Landsantikvarien har lämnat råd och anvisningar vid restaureringen av den s. k. vitskolan vid Tensta kyrka, vilket arbete utförts som beredskapsarbete. Vidare har råd och anvisningar lämnats vid den under året påbörjade saneringen av Vattholma bruk, Lena sn.

Yttranden har efter vederbörlig besiktning på platsen avgivits över förslag till byggnadsminnesförklaring av sockenstugan vid Lena kyrka, förslag till ytter restaurering av Väsby kvarn, Lagga sn, förslag till bebyggelse vid Andersby, Dannemora sn, förslag till restaurering av Landsberga f. d. översteboställe, Biskopskulla sn, förslag till nytt staket m. m. vid Vaksala prästgård, förslag till nya båthus vid Fågelsundets fiskeläge, Hållnäs sn, förslag till skolmuseum i Bålsta samhälle, förslag till trädgårdsanläggning vid prästgården i Enköping och förslag till upprustning av bebyggelse i kv. Amor i Öregrund.

Utåtanden har vidare avgivits beträffande bl. a. ev. bevarande av f. d. bruks-handeln i Söderfors, bevaringsfrågor inom Bennebols och Hargs bruk och restaurering av byggnader vid Örbyhus slott, Vendels sn.

Yttranden över förslag till avstyckningar har avlämnats bl. a. till Fastighets-

Herrgården i Österbybruk, som numera ägs av Bruno Liljeforsstiftelsen, är sedan 1973 föremål för omfattande restaurerings- och upprustningsarbeten. Dessa utförs som beredskapsarbete av Arbetsmarknadsstyrelsen. 1973 renoverades fasaderna, varvid dessa återfick sin ursprungliga färgsättning i rödgult och gråvitt från 1760-talet. Foto O. Ehn 1973.

bildningsmyndigheten i Uppsala, beträffande Grytaby 1:3, Gryta sn, Salnecke 1:1, 2:1, 3:1 m. fl., Gryta sn, och Vattholma 5:3, Lena sn.

Besiktningar har skett av bebyggelse vid Ännesta, Hacksta sn, samt Åkerby bruks herrgård, Österlövsta sn.

Ett karolinskt målat tak som påträffats i herrgården i Söderfors bruk i samband med vissa ombyggnadsarbeten har fotograferats. Vid renovering av södra fasaden på Wiks slott, Balingsta sn, har uppmätningar och fotograferingar utförts. Rivning av två bostadshus vid den östra bruksgatan inom Vattholma bruk har följts och dokumenterats. Fotografering och uppmätning inför ombyggnad har gjorts av kyrkstallarna, Tegelsmora sn. Inför rivning har även uppmätning och fotografering utförts av en förvaltarbostad i Halmbyboda, Funbo sn, en bagarstuga på prästgårdens mark, Skogstibble sn, samt en kolarbostad med uthus å Bro 4:3, Tierps sn. Inför eventuell rivning har dessutom dokumentering skett av Ekolsunds station, Husby-Sjutolfts sn.

Schaktning för en värmeverksledning med anslutning till Vårfrukyrkan i Enköping har påbörjats. Denna följs av antikvarisk kontroll då bl. a. delar av den medeltida S:t Olofskyrkans ruin kan beröras av arbetena.

Yttranden till länsarbetsnämnden i Uppsala län: Inför beslut om beredskapsarbeten och statsbidragsprocent därtill har landsantikvarien på anmodan av länsarbetsnämnden avgivit yttranden beträffande det kulturhistoriska värdet hos ett

Till de miljöer i Uppsala, som inför en eventuell rivning dokumenterats genom fotografering m. m., hör Upsala Bayerska bryggeris gård i kvarteret Sandbacken. Tornbyggnaden till vänster uppfördes som mältkölna 1884. Till höger därom och bortom ligger bryggerihuset från 1856 med lanternin från 1931. Längst till höger källar- och magasinbyggnad från 1876. Foto L. Gezelius 1973.

flertal objekt för vilka AMS-medel sökts. Vissa av dessa yttranden har samtidigt innefattat yttrande över förslag till restaureringsåtgärder och har fördenskull också upptagits under föregående avsnitt i verksamhetsberättelsen.

De objekt yttrandena gällt är kyrkorna i Bred, Hjalsta, Skogstibble och Sparrsätra samt Vårfrukyrkan i Enköping. Vidare herrgården och ateljén vid Österbybruk, Films sn, smedstugor i Söderfors bruk, sockenstuga (vitskolan) vid Tensta kyrka, kyrkstall vid Tegelsmora kyrka, klockstapeln vid Ärentuna kyrka, Griggebo såg, Hållnäs sn, timmermagasin vid Nybyholms gård, Enköpings-Näs sn, magasin och bryggstuga i Vattholma bruk, Lena sn, Salnecke slott, Gryta sn, Gryta gård, Gryta sn, Fjellstedtska studenthemmen i kv. Änåbben och Rosenberg, Uppsala, samt ungdomsgård och kyrka för Uppsala missionsförsamling i Årsta, Vaksala sn.

Skyddsförordnanden kring kyrkor m. m.

Landsantikvarien och länsarkitekten erhöll 1971 länsstyrelsens i Uppsala uppdrag att upprätta förslag till skyddsförordnanden jämlikt 86 § Byggnadslagen och 19 § Naturvårdslagen för miljöerna kring kyrkor och andra kulturhistoriskt

Inför en planerad rivning av Ekolsunds stationshus i Husby-Sjutolfts socken dokumenterades detta genom fotografering och uppmätning. Genom att en enskild förening tagit hand om byggnaden har rivningen lyckligtvis kunnat förhindras. Foto L. Gezelius 1974.

värdefulla byggnader i länet. Sedan 1972 resp. 1973 finns dylika förordnanden för miljöerna kring Vendels och Tierps landsförsamlings kyrkor.

Hembygdsföreningar och hembygsgårdar

Under verksamhetsåret har information och rådgivning lämnats, främst genom antikvarie Karin Wretin, till ett flertal av länets hembygdsföreningar. Medverkan vid olika projekt har skett i högre grad än under föregående verksamhetsår. Hembygdsföreningarna tycks genom tidigare kontaktåtgärder som vidtagits alltmer fått upp ögonen för den service fornminnesföreningen kan ge dem. Kontakterna med Samfundet för hembygdsvård och dess lokalavdelning har också utvecklat.

Under året har arbetet med iordningställandet av båtgravsmuseet i Vendel och museet i gamla fattigstugan i Viksta slutförts. Bland pågående projekt kan nämnas iordningställandet av Jan Fridegård-museet i Övergran, sockenmuseet i den nyrenoverade kyrkboden i Gamla Uppsala samt upprustningen av Knivsta hembygdsgilles nyförvärvade hembygsgård Kvarntorp 1:1. Efter forskning i lantmäteristyrelsens arkiv har den äldre bebyggelsens placering på den gamla kvarntomten kunnat fastställas, vilket är värdefullt med tanke på att ett äldre f. n. nedmonterat portluder skall uppföras på tomten.

Medverkan har också skett hos Södra Olands hembygdsgille (inför en planerad utställning i tiondeboden vid Gammelgränome), Österlövsta hembygdsförening (uppsnyggnig av hembygsgården i Skärplinge, föremålsmärkning och katalogisering), Björklinge hembygd sförening (undervisning i uppmätning

och avfotografering av akademigården Tibble 2:1 i Björklinge inför dess rivning) samt hos Gammelhus IOGT i Östhammar (utlåtande ang. lämpliga vårdåtgärder för den s. k. Östenboboden).

Utöver dessa projekt har en omfattande rådgivning till och kontakter med många hembygdsföreningar skett per brev och telefon. Medverkan med föredrag har skett bl. a. i samband med den s. k. Benneboldsdagen och vid Bondkyrko hembygdsförenings 20-årsjubileum.

»Informationsblad för hembygdsföreningarna» har under verksamhetsåret utgivits i ett nummer.

I samarbete med Upplandskretsen av Samfundet för hembygdsvård anordnade fornminnesföreningen den 16 mars 1974 på Upplandsmuseet en sammankomst för länets hembygdsföreningar. Sammankomstens tema var Folkdräkter. Docent Anna-Maja Nylén talade om uppländska folkdräkter och arkivarie Wolter Ehn redogjorde för vad arkivhandlingar kan ge för upplysningar om forna tiders dräktskick. Efter föredragen följde grupparbete och diskussioner. Ett 80-tal personer deltog i sammankomsten.

För universitetsstuderande i ämnet museiteknik har en studieutflykt, plane-rad och ledd av Karin Wretin, anordnats till några av länets hembygdsgrändar.

Fysisk riksplanering

Landsantikvarien är adjungerad i den av länsstyrelsen i Uppsala tillsatta arbetsgruppen för den fysiska riksplaneringen, vars programskede inleddes våren 1973.

Övrig kulturminnesvårdande verksamhet

Representant för Upplands fornminnesförening i Kulturminnesrådet för Stockholms län under 1973 har varit lektor Stiv Jakobsson med landsantikvarien som suppleant. Representanter för fornminnesföreningen i landsantikvarieorganisationernas samarbetsråd har varit fil. mag. Thorild Lindgren och landsantikvarien. Representant för föreningen i Stiftelsen Upplandsmuseets styrelse har varit fil. lic. Valdis Ordéus med direktör Göran Knutsson som suppleant.

Publikation

Föreningens årsbok Uppland 1973 distribuerades till medlemmarna i början av år 1974.

Fornminnesföreningens inköpskommitté

Inköpskommittén, som under året bestått av hrr Manne Eriksson, E. Åberg, Anna-Lisa Bohlin, R. Skogum och O. Ehn, med Anna-Märta Berg som sekreterare, har under året inköpt en upplandskarta från 1660-talet av Pet. Schenks och Ger. Valks samt ett tennfat från 1728 tillverkat av Anders Odenman, Uppsala. En del av inköpsanslaget har utnyttjats för dokumentation av Uppsala Rådhus (foto Uppsala Bild), Smidesfirman Pettersson och Barr, Uppsala, föreflyttningen från Fabrikgatan (foto Tom Sandstedt) samt för inköp av en

samling fotografier med negativ som skildrar ett års arbete på bondgården Sibbo 1:2 i Films sn (foto Curt Norberg).

Kvekgården

Vid Kvekgården eller Mor Lottas gård i Kvek, Fröslunda socken, har under verksamhetsåret en hel del underhållsarbeten utförts. Stallbyggnadens halmtak har ersatts av rörtak och vid detta arbete, som utfördes av takläggare Karl-Erik Jansson, Östhammar och Tommy Eriksson, Uppsala, ersattes skadad och rötad underberedning av nytt friskt virke. Den gamla gårdesgården som i flera år varit i dåligt skick har ersatts med ny, byggd på gammalt vis med bl. a. baddade vidjor. För det arbetet har Anselm Fredriksson och Sören Johansson, Balingsta, samt Helmer Lindblom och Gunnar Bodin, Örsundsbro, svarat.

Bibliotek och arkiv

I samband med överflyttningen 19 november 1973 till Upplands fornminnesförenings och Upplandsmuseets nya kanslilokaler i Gillbergsga fastigheten, S:t Eriks gränd 6, har en uppordning och systematisering av såväl bibliotek som arkiv kunnat ske.

Biblioteket är inrymt i våningen 2 tr. och har av antikvarie Karin Wretin ordnats bl. a. efter ämnesval, uppslagsverk, periodika m. m. så att det går lätt att hitta i det. Efter hänvändelse till Karin Wretin kan biblioteket nu också utnyttjas av allmänheten. Någon utlåning av böcker sker inte. Däremot finns möjlighet att vid i biblioteket utplacerade små bord läsa, studera och göra anteckningar.

Arkivet har givits en helt ny utformning i s. k. compactus eller full-space system. Skrivelser, yttranden m. m. har ordnats efter olika ärendekategorier, såsom planärenden, grustäktsärenden, vägärenden, arkeologiska undersökningar m. m. inom respektive socken och vad gäller städerna i kvarter. För fotografier, tidningsklipp m. m. finns särskilda avdelningar. För arkivets systematisering och uppordnande har genom särskilt anslag fil. kand. Göran Wallner varit anställd. Merparten av föreningens ritningsarkiv har uppordnats av antikvarie Lars Gezelius. Arkivet finns i våningen 2 tr. och är liksom biblioteket tillgängligt för allmänheten efter tidsbeställning.

Både biblioteket och arkivet har under verksamhetsåret utökats dels genom inköp och gåvor, dels genom byten med andra fornminnesföreningar och hembygdsförbund. Arkivet har utökats med äldre fotografier av topografiskt värde, men även av nyligen tagna dokumenterande fotografier, vilka förvärvats genom inköp och för vilket redogöres under rubriken Inköpskommittén.

Verksamhet nära knuten till föreningen

Stiftelsen Upplandsmuseet och Disagården

Stiftelsen Upplandsmuseet står i sin verksamhet i nära samarbete med Upplands fornminnesförening. Beträffande Upplandsmuseets och den numera Upplandsmuseet tillhöriga Disagårdens verksamhet hänvisas till särskild verksamhetsberättelse.

Uppsala stads historiekommitté

Landsantikvarien har under 1973 varit sekreterare i historiekommittén.

Bruno Liljeforsstiftelsen

Landsantikvarien är sedan 1973 ledamot av stiftelsens styrelse.

Särskild kommitté för Ekeby by

Landsantikvarien är sedan 1973 ledamot av den kommitté som av Stiftsnämnden i Uppsala tillsatts för att behandla frågor rörande Ekeby by i Vänge sn.

Särskilda yttranden

Styrelsen har avgivit yttranden till utbildningsdepartementet över »Kulturminnesvård» och »Museerna», betänkanden avgivna av 1965 års musei- och utställningssakkunniga (SOU 1972:45 resp. 1973:5).

Uppsala 8 april 1974

Ragnar Edenman
ordf.

Ola Ehn
sekr./landsantikvarie